

НОВЫЯ САРТЫ ЧОРНЫХ ПАРЭЧАК

Чорныя парэчкі — адна з самых каштоўных ягадных культур у Беларусі. Сярод культурных пладова-ядадных раслін яны вельмі багатыя па колькасці вітамінаў. Колькасць вітамінаў С і Р у іх высокая і знаходзіцца ў спрыяльным спалучэнні. Яны карысныя і неабходныя пры мно-гіх захворваннях чалавека. Спажыванне ягад чорных парэчак у свежым і кансерваваным выглядзе асабліва карыснае для захавання ў мабільным стане ўсіх унутраных органаў чалавека, асабліва сардэчна-сасудзістай і дыхальной сістэм. Акрамя таго, яны маюць шмат мінеральных солей, арганічных кіслот, цукраў, выкарыстоўваючы ў лячэбна-дыётычным круглагадавым харчаванні. Змяшчаюць таксама фітанцыды, анты-мікробныя ўласцівасці якіх маюць вялікае значэнне для здароўя чалавека. Дзякуючы прысутнасці Р-актыўных рэчываў яны з'яўляюцца прафілактычным і лекавым сродкам ад прамянёвых хвароб [3]. Яны неабходныя для касманаўтаў, падводнікаў, тых, хто працуе ў сістэме яздернай энергетыкі, для працаўнікоў рэнтгенустановак.

Чорныя парэчкі — культура хуткаплодная, пачынае пладаносіць на другі-трэці год пасля пасадкі, поўнасцю механізаваная ад пасадкі да збору камбайнам, у сувязі з чым гэтай культуры ў пародна-сартавым рэянираванні належыць 30—40% плошчы ўсіх ягаднікаў, а ў спецыялізаваных гаспадарках — каля 70%. Яна інтэнсіўна вырошчваецца ў мно-гіх краінах свету: СССР, Вялікабрытаніі, Польшчы, Балгарыі, ГДР, ФРГ, Венгрыі, Швецыі, Францыі, Югаславіі, Чэхаславакіі і інш. Павялічваючы плошчы насаджэння ў чорных парэчак у СССР, Польшчы, Венгрыі, ФРГ.

Вывядзенне інтэнсіўных сартоў чорных парэчак з'яўляецца актуальнай задачай, асабліва ўвядзенне ў селекцыю сусветнага генафонду. Для вытворчасці, прысядзібнай гаспадаркі і аматарскага садаводства неабходны сарты, якія гарантуюць добрую ўраджайнасць і зімаўстойлівасць, высокаўстойлівія супраць найбольш шкаданосных хвароб, высокафакультатыўна-самаплодныя, з сухім адрывам ягад, з кустом, зручным для механізаванага вырошчвання ад пасадкі да збору ўраджаю.

Мы ўлічылі нашу шматгадовую навуковую працу па стварэнні зыходнага матэрыялу, абагульнілі айчынны і замежныя вопыт і зрабілі вывад, што ў межах аднаго віду на базе міжсартавых скрыжаванняў сўрапейскіх сартоў чорных парэчак немагчыма дасягнуць карэнных пераўтварэнняў і ўдасканалення сартыменту. Яшчэ М. І. Вавілаў [1], разглядаючы пытанне аб павышэнні эфектыўнасці селекцыі, лічыў адной з найважнейшых задач забеспечэнне відавай і родавай разнастайнасці экалагічна і генетычна аддаленых формаў. У сувязі з гэтым з 1954 г. пачалася работа па стварэнні новага зыходнага матэрыялу. На першым этапе правялі гібрыдызацыю сібірскага падвіду з лепшымі сўрапейскімі сартамі. У якасці сўрапейскіх сартоў бралі Кент, Чэмпіён Картэра, Бас-копскі велікан. У выніку гэтага былі выведзены сарты Бархатны, Лошыцкі. На працягу дзесятка гадоў пры наяўнасці чол. яны добра пладаносілі. Аднак пры змяненні навакольнага асяроддзя і скарачэнні колькасці чол. іх ураджайнасць значна панізілася. У выніку правядзення даследаванняў па вывучэнні самаплоднасці было выяўлена, што сарты Бархатны, Лошыцкі — самастэрыльныя. Неабходна было ліквідаваць недахопы сібірскага падвіду. Для гэтага правялі канвергентныя скрыжаванні і давялі самаплоднасць у патомкаў да 39—42% завязей ад прыроднага самаапылення.

Далейшае павышэнне самаплоднасці сібірскага падвіду адбывалася пры далучэнні патомка парэчак дзікушы сорту Галубка, высокасамаплод-

нага, ураджайнага і ў той жа час даволі ўстойлівага супраць хвароб. Самаплоднасць атрыманых гібрыдаў давялі да пажаданай ступені — 65—70% і больш завязей ад самаапылення.

У выніку селекцыі чорных парэчак у Беларусі на падставе ёўрапейскіх сартоў, сібірскага падвіду і парэчак дзічкі шляхам стварэння геномных комплексаў і выкарыстання канвергентных скрыжаванняў былі выведзены сарты, якія забяспечваюць штогадовую гарантаваную ўраджайнасць з высокімі самаплоднасцю, зімаўстойлівасцю і палявой устойлівасцю да захворванняў [2]. Гэта Беларускія салодкія, Мінай Шмыроў, Пілот Аляксандр Мамкін, Партызанка, Кантата-50, Паўлінка.

Вывучэнне гібрыднага матэрыялу, створанага на базе сартоў беларускай селекцыі, дало магчымасць вызначыць лепшыя бацькоўскія пары па наследаванні такіх каштоўных прыкмет, як высокая самаплоднасць, ураджайнасць, С-вітаміннасць. Да іх належала такія камбінацыі скрыжавання, як Паўлінка × Беларускія салодкія, Паўлінка × Кантата-50, Беларускія салодкія × Кантата-50, Пілот Аляксандр Мамкін × Кантата-50. Вынікі аналізу гібрыднага патомства паказалі, што гэтыя сарты можна браць у якасці зыходнага матэрыялу ў селекцыю на некаторыя гаспадарча каштоўныя прыкметы: сорт Паўлінка ў першую чаргу як крыніцу высокай самаплоднасці, Беларускія салодкія — за вялікую колькасць вітаміну С, выдатны смак ягад, буйнаплоднасць, Пілот Аляксандр Мамкін — за ўстойлівасць да сфератэкі і антракнозу, Мінай Шмыроў — за высокую ўраджайнасць.

Выкарыстанне трохгеномных сартоў чорных парэчак стварыла магчымасць пакласці пачатак новаму этапу селекцыі чорных парэчак у краіне. Акрамя таго, створаныя сарты з'яўляюцца добрым зыходным матэрыялам для далейшай эфектыўнай селекцыі. Так, у 1978 г. выведзены сарты Кацюша, Памяці М. І. Вавілава, Клусонаўскія, а ў 1986 г.— Цэрэра, Купалінка, Дар Паўлавай, прынятые ў дзяржаўнае сортавыпрабаванне.

Кацюша. Куст моцнарослый, слабараскідзісты, парасткі роўныя. Лісце буйное, жаўтавата-зялёнае, ягады падоўжаныя, чорныя, сярэдняя маса 1,4 г. Хімічны састаў (%): сухое рэчыва 16,3, агульны цукар 7,8, кіслата 2,1, вітамін С 191,4 мг%. Палявая ўстойлівасць да антракнозу і сфератэкі высокая. Адносна ўстойлівія да пупышкавага кляшча. Сярэдняга тэрміну паспявання. Высокафакультатыўна-самаплодныя. Ураджайнасць 100—130 ц/га. Высокатранспартабельныя. Зімаўстойлівія. Адметнай асаблівасцю з'яўляецца вельмі шчыльная скурка і не-вялікая колькасць насення. Раяніраваны ў Беларускай ССР.

Памяці М. І. Вавілава. Куст моцнарослый, парасткі сярэдніяя таўшчыні, выгнутыя. Лісце буйное, зялёнае, ягады круглявыя, чорныя, буйныя. Сярэдняя маса ягады 1,2 г. Хімічны састаў (%): сухое рэчыва 15,6, агульны цукар 8,5, кіслата 1,8, вітамін С 187,1 мг%. Смак салодкі. Палявая ўстойлівасць да антракнозу і сфератэкі высокая. Адносна ўстойлівія да пупышкавага кляшча. Зімаўстойлівія. Высокафакультатыўна-самаплодныя. Ураджайнасць 90—148 ц/га.

Клусонаўскія. Кусты сярэднярослія, слабараскідзістыя. Парасткі выгнутыя, цёмна-бурыя. Лісце буйное, цёмна-зялёнае. Ягады буйныя, круглявыя, чорныя. Смак кіславата-салодкі. Сярэдняя маса ягады 1,2 г. Ураджайнасць высокая: 125—142 ц/га. Хімічны састаў (%): агульны цукар 8,5, кіслата 1,8, вітамін С 193 мг%. Зімастойкія. Высокафакультатыўна-самаплодныя. Палявая ўстойлівасць да антракнозу і мучністай расы высокая. Адносна ўстойлівія да пупышкавага кляшча.

Купалінка. Высокаўраджайнія. Высокасамаплодныя. Зімаўстойлівія. Патэнцыяльная ўраджайнасць 190 ц/га. Збор ягад аднаразовы. Палявая ўстойлівасць да сфератэкі і антракнозу высокая. Хімічны састаў (%): агульны цукар 9,3, кіслата 2,4, вітамін С 190 мг%. Сорт дэсертны.

Цэрэра. Высокасамаплодныя. Зімаўстойлівія. Патэнцыяльная ўраджайнасць 170 ц/га. Адносна ўстойлівія да пупышкавага кляшча. Транс-

партабельнасць высокая. Хімічны састаў (%): агульны цукар 8,4, кіслата 2,6, вітамін С 176 мг %. Сорт дэсерты.

Дар Паўлавай. Высокасамаплодныя. Зімаўстойлівыя. Патэнцыяльная ўраджайнасць 147,1 ц/га. Палявая ўстойлівасць да антракнозу і сфератэкі высокая. Да пупышкавага кляшча адносна ўстойлівыя. Хімічны састаў (%): агульны цукар 10,8, кіслата 2,2, вітамін С 170 мг %. Сорт дэсерты.

Summary

The breeding based on genetic and geographic remoteness and performed by producing new genome complexes has resulted in new black current varieties which have some positive biological and economic characters.

Літаратура

1. Вавилов Н. И. Избр. соч. Генетика и селекция. М., 1966. 558 с.
2. Волузнеў А. Р. // Весці АН БССР. Сер. с.-г. наука. 1965. № 1. С. 61—68.
3. Bogdanski K., Zalewski W., Bogdanska H. // Roczn. nauk Roln. 1970. Vol. 73A. P. 123—143.